

Uusvanha yhteisöllinen sopimus?

Tiina Huvio ja Markus Sovala

Minouche Shafik,
What We Owe Each Other: A New Social Contract.
Vintage (Penguin Random House) 2022, 233 sivua.

Minouche Shafik on LSE:n johtaja ja työskennellyt huippupaikoilla molemmin puolin Atlanttia. Tutkinnot hänellä on University of Massachusetts-Amherstistä, LSE:stä ja Oxfordista. Uraan mahtuu akateemisten tehtävien ohella Maailmanpankin varapresidenttiys, varapääjohtajuus IMF:ssä, Englannin keskuspankin varapääjohtajuus ja valtiosihteerin asema Ison-Britannian kehitysministeriössä sekä nippu painavan sarjan luottamustoimia myös yritysmaailmassa. Hänet on aateloitu ja hän istuu Yhdistyneen kuningaskunnan ylähuoneessa, ymmärtääksemme silti olematta minkään poliittisen puolueen jäsen. Kaiken kaikkiaan hengästyttävä ura Egyptistä lapsena Yhdysvaltoihin muutaneelle.

Kirjan kantava ajatus on selittää ja perustella, miksi yhteiskuntia kannattaa ajatella sopimuksina tai sitoumuksina keskinäiseen vaihtoon ja yhteistyöhön. Kirjoittaja uskoo ja perustelee uskottavasti, että voimakkaan yhteisöllisyyden perustalle rakentuva taloudellinen ja sosiaalinen kehitys on tukevampaa ja hyväksyt-

tävämpää. Modernisti hän huomioi, että keskinäisen luottamuksen kannalta relevantti kenttä voi olla lähisuku, erilaiset yhdistykset, naapurusto tai kansallisvaltio. Laajin mahdollinen piiri on maailma, ja siinä välissä on EU:n tapaisia ylikansallisia rakenteita ja samaistumiskohteita.

Shafik keskustelee moraalikoodeista ja muista yhteisöllisen ”liiman” käsitteistä, mutta lopulta hän näyttää ajattelevan maailman koostuvan viime kädessä (kansallis)valtioista ja niiden sisäisen koheesion asteista yhteiskunnallista kehitystä selittävinä tekijöinä. Ajatus koko maailmasta yhteisönä jää kirjassa heitoksi ja ehkä sen niin kuuluu ollakin – olemmehan yhä kovin kaukana globaalista yhteisöllisyydestä räjähdysmäisesti lisääntyneestä sähköisestä viestinnästä huolimatta.

Paronitar Shafikin keskeisin oppi lienee, että ne maat, joissa keskinäinen solidaarisuus ja siihen liittyvät hyvinvointirakenteet ovat vahvempia, pärjäävät paremmin kuin perhe- tai klaanikeskeiset, usein muutenkin perinteiset yhteiskunnat. Pitkä ura kansainvälisissä tehtä-

vissä ehkä selittää tätä oppia, ovathan tällaiset maiden väliset vertailut kansainvälisten järjestöjen peruskauraa.

Suuri osa kirjaa käsittelee erilaisia hyvinvointipolitiikan muotoja alkaen lapsuuden ja vanhuuden turvaamisesta, koulutuksesta ja terveyspalveluista. Shafik käy läpi laajan määrän vertailevaa aineistoa, joka selittää, miten onnistumiset eri politiikka-alueilla tukevat mahdollisuuksien tasa-arvoa ja yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyys puolestaan vahvistaa hyvinvointia sekä tukee taloudellista ja sosiaalista kehitystä – eli tästä syntyy myönteinen kehä. Toisaalta palvelut ja tulonsiirrot mahdollistava finanssipolitiikka vaatii luottamusta instituutioihin ja jossain määrin myös valmiutta tulonsiirtoihin. Uhkina hyvinvointi-luottamus-hyvinvointi -mallin kestävyydelle esitetään kansainvälisen kaupan vääristymät ja teknologian aiheuttamat muutokset eri väestöryhmien suhteellisessa asemassa. Tämäkin ajattelu on kansainvälisten järjestöjen perusviisautta.

Shafik liittää itsensä aiempien LSE-vaikutusten *Beveridgen*, *Attleen* ja *Atkinsonin* kaareen, tehden kuitenkin ymmärrettävästi eroa *Hayekiin*, tätä kun ei varsinaisesti tunneta hyvinvointivaltion esi-isänä. Poliittisesti Shafikin voi luokitella sosialidemokraatiksi, ainakin jos käytetään termin kansainvälistä määrittelyä. Pohjoismaisella poliittisella kartalla tämän tyyppinen ajattelu kuitenkin yhdistää puolueita molemmin puolin vasemmisto-oikeisto-jakolinjaa. Shafikin kuvailema yhteiskuntasopimus kuulostaa paljonkin kansankodin määrittelyltä.

Mitä Minouche Shafik sitten suosittelee, ja mitä hän ajaa? Kuten jo totesimme, kirjassa on laaja katsaus eri hyvinvointipolitiikan osa-alueita koskeviin tutkimustuloksiin ja politiikkasuosituksiin. Perhetausta ja kontaktit kehitys- ja kehittyviin maihin on opettanut hänet eräänlaisen

sipulimallin kannattajaksi. Aivan perustavaa laatua olevat terveyspalvelut ja koulutus ovat mahdollisia järjestää köyhimmissäkin maissa, ainakin jos verotus järjestetään oikein. Tulo- ja varallisuustason noustessa palveluiden valikoima voi laajentua, ja tämä mahdollistaa myönteisen kierteen - kunhan asiat järjestään viisaasti, tietoon perustuen. Tässä kaikessa hän on yhteiskuntainsinööri LSE:n ja kansainvälisten järjestöjen parhaimpien perinteiden mukaisesti.

Kirjan viimeisen luvun ”A New Social Contract” Shafik aloittaa lainaamalla presidentti Kennedyn kansallispäivän puhetta vuodelta 1962, jossa tämä julisti ”declaration of interdependence” -käsitteen. Koronapandemian kautta hän päätyy suositamaan kolmea peruseriaatetta, joiden mukaan kaikilla tulisi olla oikeus turvallisuuteen, ja että yhteiskunnan tulee keskittyä investoimaan väestön kykyihin sekä jakamaan riskejä. Näiden periaatteiden toteuttamiseksi hän esittää uudelleen luettelon hyvinvointipolitiikan keinoista ja tavoitteista, ml. suositusten tulojen (maltillista) uudelleen jakamista ja tuottavuuden kasvattamista. Moderniin tapaan todetaan myös yksilöiden velvollisuudet. Finanssipolitiikassa voitaisiin hänen mukaansa verotusta (uudelleen) kiristää useimmissa maissa. Varovaisin sanankääntein hän asettuu kannattamaan varallisuuden verottamista. Suomi mainitaan tässä yhteydessä esimerkkinä maasta, joka on ottanut askeleen toiseen suuntaan.

Työelämän osalta Shafik suosittaa sipulimallia, jossa valtio takaa tietyt oikeudet ja perusturvan mm. työpaikan menettämistä vastaan, ja yritys taas rahoittaa mm. aktuaarisesti reilun työtömyysvakuutuksen, mahdollisesti rahoitettuna yhdessä työntekijöiden kanssa. Malliin sisältyy myös ylempiä, vapaaehtoisia kerroksia. Reiluun yhteispeliin yritysten kanssa kuuluu kansainvälisen verokilpailun aukkojen tukkiminen ja si-

ten monikansallisten yritysten saaminen verotuksen piiriin.

Hieman yllättäen Shafikin mukaan demokratia ei ole sinänsä tehokkaampi tuottamaan yhteisöllisiä sopimuksia, mutta jos demokratiin liittyy vaalit, joissa saavutetaan korkea osallistumisaste, sekä vapaa media, se näyttää toimivan hyvän elämän pohjana. Tässä on varmaan kysymys toisaalta kielenkäytöstä, eli kirjoittaja koettaa tehdä eroa juridismuodollisen ja todellisen demokratian välillä, ja toisaalta varmaankin tölväisystä hänen entisen asuinmaansa Yhdysvaltojen nykyä kohtaan.

Epädemokraattisten maiden osalta Shafik näkee onnistuneemmiksi ne, joissa on jokin päätöksenteon tehokkuuteen painostava taho, kuten Kiinan kommunistinen puolue. Kiistämättä Kiinan saavutuksia, täytyy tätä muotoilua kuitenkin pitää vähintäänkin erikoisena.

”A New Social Contract”-luvun lopussa on keskustelua äänestäjien mielipiteisiin vaikuttavista tekijöistä, ja kirjoittaja uskoo, että muilla-

kin asioilla kuin pelkillä taloudellisilla toiseikoilla on tässä merkitystä. Eräänlainen populismin analyysikin on siten saatu teokseen mukaan. Kirja kuitenkin tyytyy liputtamaan järjen äänen puolesta, eikä sinänsä anna neuvoja siihen, miten populististen liikkeiden taakse menneet ihmiset saataisiin takaisin sitoutumaan yhteiskuntasopimukseen.

Jos kirjat opit sinänsä tuntuvat ainakin pohjoismaiselle, hyvinvointivaltion eetokseen sitoutuneelle lukijalle parhaimmillaan itsestään selvyksiltä ja paikoin puuduttaviltakin, mahtuu kirjaan suuri yllätyskin. Sellaiseksi laskemme sen, että kaivattuun uuteen yhteiskuntasopimukseen ei liity juuri mitenkään ilmastonmuutos, lajikato eikä niihin liittyvä huoli raaka-ainoiden saatavuudesta eivätkä näiden rinnalla kiristyvät ja pitkän globalisaation jälkeen polarisoituvat kansainväliset suhteet.

Politiikan kielellä voisi varmaan väittää, että paronitar Shafik on vaaleapunainen, mutta ei selvästikään punavihreä. □